

hangú rímelését. Valami azonban lehetetlenné és igazságtalanná tenné az efféle sommás bírálatot, valami, ami ezt a bűnlajstromot még a kötet kevésbé sikerült darabjaiban is erénnyé varázsolja Mándy különös művészete. Az a gyakran elemzett és még a legszigorúbb Mándy-kritikusok által is elismert ritka bravúr, amivel az író oly hitelesen teszi írásai vezérmotívumává egy-egy helyzet fonák zárttságát, egy-egy figura sajátos jellemének vibrálását, a bizonytalanságot vagy a szorongást, az olvasóba csempészve egy milligrammnyit belőle, hogy az talán még a mű konkrét tartalmának elfeledtével is benne lappangjon, mint a rég behegedt védőoltások immunizáló anyaga.

Az *Előadók, társszerzők* legjobb novelláiban pedig még fokozza is a hatást az, hogy alakjai semmiképpen sem lehetnek optimisták, nemigen érezhetnek egyebet, mint kiúttalanságot, szorongást, ami azonban nem teszi őket rokonszenvesebbé vagy jobbbá. Életerzésük lehangoló kilátástalansága abból az éppen csak érzékeltetett, de a kötet minden darabjának sötét alaptónusát megadó körülményből fakad jogosan, ami tulajdonképpen egész önkíarúsító értelmiségi páriálétiük legfőbb kényszerítő oka, ami több-kevesebb tehetségük és felszínesebb-komolyabb filoszambiójuk fűtötte egyéniségüket tehetetlen eszközzé degradálja, ami eszközlét — és ebben rejlik Mándy könyvének megrendítő vallomásereje — éppen csak szánalomra méltó. Éppen csak szánalomra méltó, mert Mándy egy pillanatra sem törekszik nemhogy erénnyé avatni, de akár csak mentegezni is esendő hősei oly ismerős lenyűgözött tehetetlenségét.

Mándy nem avat szentté, nem magyarázgat, de nem is ítélkezik látványosan, nem is tesz „szívet szaggató” vallomást. Kötete legjobb írásai éppen azáltal válnak megindító gyónássá, hogy semmit el nem túlozva, de el sem hallgatva semmit, lopja olvasójába a bizonytalanság, a szorongás kínzó érzését, olyan bizonytalanságot és szorongást, amely elesett és tehetetlen elviselőit éppen olyan jogosan, amilyen jogos tulajdonképpen elesett szorongásuk, megalázza.

A kötet azonban nem olyan egységes, mint ahogy az elmondottak alapján tűnhet. Mintha olykor egy-egy figura jellemének útvesztőjébe tévedne a különben jól útjára indított alapmotívum, olyannyira, hogy végül már csak egy fanyar, sokszorosán félreértett situációt éltet (*Egy esküvő*). Van olyan darabja is a könyvnek, ami úgy tűnik, inkább csak összekötő láncszeműl, magyarázatul szolgál két novella között, önmagában bizony alig-alig megállva (*Levél*). Máskor pedig éppen csak háttérül szolgál a már-már kisregénnyé duzzadó elbeszélés sötét alaptónusa valamiféle lírai kópétörténet számára, ami végül már nem is több holmi túlságosan hosszúra nyúló laza anekdotafüzérnél (*Fabulya feleségei*). Természetesen ezekben a munkákban is meg-megcsillan Mándy nagyszerű atmoszférateremtő képessége, az a különös tehetsége, amivel gyors, rövid vágásokkal helyzeteket sűrít, jellemeket villant fel, amivel semmibe vesz, párhuzamos monológokba fulladó dialógusait fűzi, ez azonban nem segít a válogatás egyenetlenségén.

Mégis maradandó élményt nyújt az *Előadók, társszerzők*. Legsikerültebb darabjainak bizonytalan, igazságtalan világa, kilátástalan helyzeteiben vergődő szorongó hősei szánalomteli megértést ébresztenek az olvasóban a könyvvel hónapok alatt kiszolgáltatottan botladozók iránt. (*Magvető Könyvkiadó 1970.*)

RITTER GÁBOR

BOR AMBRUS: GENEZÁRET

„Egy pillanatig kivédhetetlen volt a gondolat” — mondja az író. Az idézett mondat a maga helyén aláhúzott lezárás, refrén; ide mottóul kínálkozik.

Minek ordít egy elhanyagolt külsejű nő a kórház vaskerítésére kapaszkodva olyan velőtrázó kétségbeeséssel? Az is lehet, hogy társadalmilag kizárt, jogtalan el mellette, miért hagyják ott „a kórház kerítésének tövében eszméletlenül... üvöl-

téstől sebes” nyelvvél? Ez a kivédhetetlen gondolat az *Ablakból* című novella másik szereplője, Alter számára, aki a sokadik emeleti ablakból távcsővel a kézeben tanúja az esetnek. Az írás szürrealista módon kettős, konkrét és szimbolikusan általános. Alter önmaga jelképe, az emberi kicsinyiség jelképe is, amikor kényelemszeretetből végül is kicsukja a problémát az ablakon. Az elbeszélés legelől, jó helyen érzékelteti a kötet eszmeiségének és művészi megformáltságának erőnyeit.

Az írói célkitűzés izgalmas: szépítés nélkül feltárni közeli történelmünk s mai életünk fonákságát, szegységeit, hogy józanul, helyes mértékeink ismeretében léphessünk tovább. Bor Ambrus sikerrel váltja be emberi s művészi törekvését *Genezáret* c. kötetében. Nem csoportosít témák szerint (a tucatnál jóval több novella elbírná), de talán neki van igazja. Mesterségesen bontaná meg vele a kötet egységét. Nem tematikus egységről van szó, hiszen a *Genezáret* a magyar közelmúlt lényeges eseményeit az eszeveszett nyilasterrortól szinte a mai napig felöleli, sőt ki is lép ebből a körből a kortárs Európába. A kötet szemléletében egységes, abban, ahogy a meglátott jelenségeket a modern kísérőeszközeivel formába önti, meglátatja. Törekvése szerint nem hősoket; atmoszférát teremt, egyes korszakok légkörét kelti életre. Bor Ambrus mítosz helyett történelmet ír. Köznapit. Alakjai kisemberek, akik hangsúlyozottan — viselkednek. Mindig az adott helyzetnek megfelelően. Hőstípus csak elvétve bukkan fel, mint például Závodszi a *Kis mezei futás*-ban. De ő sem az igazi.

A novellák alapvető jellegét tehát élethelyzetek tipikus bemutatásának igénye határozza meg. Ezen belül kell — a behatóbb elemzés kedvéért — elvégezni a csoportosítást. Az említetteknek s a közvetlenül következőknek például efféle közös címük lehetne: Az elembertelenedés esetei. A *Kis mezei futás*, a szűkülő fasizmus-szörnyeteg e legsikerültebb rajza mellett találoan ábrázolja az ötvenes évek dogmatikus, merev, emberidegen világát a *Fuszonnéggy jérce* — a börtönkapun innen — s a *Fénypontok, szerda* — azon túl. Egy időszerű európai témát a *Göynükbe elment a pénz* című elbeszélésében úgy dolgoz fel Bor Ambrus, hogy a főhős, Orhan Karakurt, az NSZK-ban dolgozó török vendégmunkás úgyszólván izlés szerint behelyettesíthető. Ugyanis itt sem a csak nagyjából egyénített tipikus alakon, hanem a tipikus helyzetben van a hangsúly. Nem azon, hogy egy társadalmi állapotát tekintve nyomorult férfi kiéhezett egy nőre, hanem azon, hogy agyonverhetik.

E novellákban gyakoriak az eseménypárhuzamok, a történés idejének feldarabolása, amelyek, akárcsak a párbeszéd helyenkénti formális feloldatlansága, a tömörítést szolgálják. Mindamellett még novellák — a szó klasszikus értelmében is. Epikus szerkezetük teljes. A kötet egy további jelentős részéről ez nem állítható. Ezekben az írásokban a tulajdonképpeni cselekmény csaknem példává zsugorodik és igazi hatásuk jelkép voltukban erőteljes. Nem új jelenség ez novellairodalmunkban. A *Kis olvasókönyvem*, az *Embermesék* egyébként igen sikerült „ötperces” darabjai, mint a *Gramm*, a *Páratlan* vagy a *Katona*, utalnak is rá. Uralkodó elemük a groteszk. Az ügyes szentvelenség, amint *Az ember neve* példázza, egyértelmű a gúnnyal. Ahol azonban nem gúnyolódni akar ez az eszköztelenség, hanem gondolkodtatni, ott még teljesebb a siker. Ilyen a címadó *Genezáret* is: plakát a fiatalok szegényes érzelmi életéről.

Ha van nagy ember (un grand homme), van ellentéte is. Az ilyen maga számára is terhesen kicsi emberről, a jólét plusz semmi gyötrött alakjairól fest remek találó képet a *Nyolctorony* vagy a sziporkázó ötlettől különös *Telefonszámok*. A kötetnek ezt a vonulatát kis emberek tablójának is nevezhetnénk (s lehet még sorolni: *Tortakés*, *Gipszisten*, *És ha mégse mennénk Murunóba*), ahol a figurák a maguk természetességében jelennek meg, nem is ijesztőbben, mint egyik alakjáról az író mondja: „csak hitvány mer lenni, gazemberségre nem futja az erejéből” (*Annak az embernek nem volt neve*).

Mindebből kitűnik, hogy a *Genezáret* kitűnő novellák gyűjteménye. Épp e rangosság teszi fontossá gyengébb oldalainak őszinte jelzését is. A kísérletezés az természetes. De a műfaji sokszínűség — kirokitól az idill egyes válfajaiig (*P csúcsfor-*

galomban, illetve *Az ember, aki ott ül*) — olyan változatokat is produkál, amelyek nem állják meg a helyüket. A *Májusi éjjel, 1968*, a *Víz*, a *Tipikus* (a *Kis olvasókönyvemből*) vagy a *Találkozatok, fiatalok*, úgy tűnik, nem elég jól megfogott, kidolgozott ahhoz, hogy kötetbe kerüljön a *Genezáret*, a *Huszonegy jérce* vagy a *Nyolctorony* mellé. Bántó lehet az is, hogy az egyébként kifogástalan *Ócskavas* című elbeszélés anakronizmust tartalmaz. (De Gaulle-vice, kék Volga 1950-ben!) De ezek csak szálkák. Kétségtelenül fontosabb az író többszólamúságra is érett stílusa, erőteljes alkotói egyénisége, az atomizálódásirtózat gesztusa, amellyel modern korunk egyik legveszedelmesebb társadalmi jelenségét, az atomizálódást feltárja. (*Magvető Könyvkiadó 1970.*)

LOVRITY ENDRE

FENÁKEL JUDIT: VETKÖZTETŐ

Nem törvényszerű, hogy az utolsó írás jobb legyen az előzőnél, hogy a kötetek sorrendjében válják mind érettebbé a művész, ez esetben azonban nem kényelmes-felületes ítélet, ha azt mondjuk, Fenákel Juditnak ez az utolsó, az ötödik kötete a legkülönb. Tematikájában szorosan összefügg a tíz év óta írt történetekkel, de mindaz, amit eddig elének bocsátott, most, a *Vetköztető*-vel lett egészzé, valósította meg legtisztábban írója szándékát. Még azt is megfontoltan állíthatjuk, hogy lezárta az első periódust, az *anekdotától való elszakadás* folyamatát.

A telitalálat értékű címben törekvéseinek lényegét jelölte meg, alakjai pőrén állnak előtte, titkok nélkül, mint az ember legbizalmasabb barátja vagy hozzátartozója előtt. Olyan közel félközött hozzájuk, ahogyan egyáltalán lehetséges, a bizalmas kapcsolatban eddig maguknak sem megfogalmazott érzésekről, gondokról vallanak. (Formai megoldásként is többször feltűnik az önvallomás, vallatás mozzanata.)

Az alakok köre nem változott, az öt történetben egy hivatalnok, egy tanárnő, egy munkásból lett újságíró, egy üdülő kultúrfelelőse és egy védőnő lép elének, alapvetően más azonban a hozzájuk fűződő viszony. Korábban könnyen azonosítható modellekkel dolgozott, környezetéből többen ráismerhettek magukra, közös ismerősökre, megtörtént eseteket használt fel nyersanyagként. Most a modell szerepe át-tételesebb, a történet nem egyszeri esetre épül, a szituáció gondosabban konstruált, a valósággal való közvetlen egyezés lényegtelen, ezáltal jelentősen megnőtt az általánosítás ereje, hitele.

A kötet újdonsága, a jó benyomás egyik magyarázata, hogy nem véletlenül egymás mellé került írások fog össze, hanem a magánytéma egymásra felelő tételait. A *Vetköztető* valamennyi főszereplője a közösségbe beilleszkedni nem tudó, vagy a közösségből kihullott, *feleslegessé vált* ember, aki az ismerkedés pillanatában ébred helyzetére, és keresi a megoldást. Magánya nem divatos irodalmi magány, ez az állapot többnyire akarata ellenére súlyosodik rá, a környezetében élők, a munkatársak, a barátok, a családtagok nem észlelik a fordulatot. Sági Miklós író az ön-leleplezésig, eltűnése napjáig megbújhat Stoki, a szolgálatkész, „stréber kistisztviselő, a szaladjide-viddarrább” hivatalnok szerepében. Biczók Sarolta kollégiumi nevelőtanár unalmas, száraz vénkisasszony, Széll Margit jelentéktelen újságíró, Huberl Erzsébet pontosan, gyakorlatlan végzi a munkáját, Csáki Magda védőnőt szeretik a falusiak. Látszólag minden rendben van, mégis elégedetlenség győzri őket. Nincs ebben látványosság, nem alakítanak drámai szerepet, beletörődnek, elfogadják a történeteket, vagy döntéseik negatív elhatározások.

Fenákel Judit etikai érdeklődésű író. Írásainak magva a morális magatartás, a cselekvés erkölcsi indítékaival összefüggő probléma. Az izgatja, hogyan sikkad el a valódi érték kifogástalan formák megtartása közben, hogyan szolgáltatják ki az erkölcs, közérdek nevében az embert. Ezt a konfliktust nem lehet feloldani szépen kerekített befejezésben. Biczók Saroltának az akta, a jog betűje szerint igazságot